

Модуль 1

Лабораторна робота №1.1

Вивчення історії виникнення та розвитку технології поліграфічного виробництва.
Вивчення класифікації поліграфічних видань.

(Лабораторні години – 2, самостійна робота студентів – 2)

Мета: Вивчити історію виникнення та розвитку технології поліграфічного виробництва.
Вивчити класифікацію поліграфічних видань.

Технічне та програмне забезпечення: персональний комп'ютер, Microsoft Word.

Теоретичні відомості.

Історія друкарства на Україні

У 1455 — 1456 рр. німецький ремісник Йоган Гутенберг надрукував у Майнці Біблію. Очевидно, він до кінця не усвідомлював значення свого відкриття. Книгодрукування швидко набуло поширення в Західній Європі, де уже в кінці XV століття друкарні існували майже в усіх великих містах. Так, у Венеції в другій половині XV ст. існувало 150 самодіяльних друкарень, а в Ліоні на той час працювало 160 друкарів. Мало відомо, що невдовзі після винаходу Гутенберга в Римі була надрукована книга (на латині) під назвою «Прогностичні міркування щодо поточного 1483 року магістра Георгія Дрогобича з Русі, доктора філософії і медицини». Це була перша друкована книга українського автора.

На жаль, книгодрукування в Україну, як і в інші землі православно-слов'янського ареалу, прийшло із помітним запізненням. Перші книги кирилицею з'явилися в 1491 р. в Кракові в друкарні Швайпольта Фіоля. Цілком ймовірно, що їхніми замовниками виступали православні українці Галичини.

У 1517 — 1519 рр. Франциск Скорина в Празі видав ряд біблійних книг. У 1525 р. у Вільно ним же були надруковані «Апостол» і «Мала подорожня книжка». Частина цих книг вийшла церковнослов'янською, а частина «руською» мовою, наближеною до розмовних говірок України й Білорусі. Однак лише в 60-х рр. XVI ст. кириличне книгодрукування набуває відносно систематичного характеру.

У 1564 — 1565 рр. Іваном Федоровичем (Федоровим) була здійснена спроба налагодити книгодрукування в Москві. Тут він видрукував «Апостол» і «Часослов», але зазнав переслідувань з боку консервативно налаштованого православного духовенства й змушений був залишити Московію. Подібні речі траплялися і в Західній Європі на зорі книгодрукування. Адже друкарі відбирали хліб у переписувачів книжок, які намагалися протидіяти конкурентам.

У 1569 — 1570 рр. Іван Федорович у Заблудові (Білорусь) видрукував «Євангеліє учительне», «Псалтир» і «Часослов». Однак покровитель його, гетьман Ходкевич, хоча й спочатку всіляко сприяв друкарству, але швидко охолонув.

У 1572 р. Іван Федорович переїздить до Львова, де в 1574 р. видає «Апостола». Із цим виданням він приїхав до князя Василя-Костянтина Острозького, який запросив його до себе на службу. Першодрукар стає управителем Дерманського монастиря й започатковує 1575 р. у Дермані та Острозі книгодрукування, де вперше на українських землях, як і в цілому в православно-слов'янському ареалі, воно набуло постійного характеру.

У кінці XVI — на початку XVII ст.ст. тут побачили світ ряд видань. До того ж видань різнотипних. Передусім це біблійні книги — Новий Завіт і Псалтир (1580), «Книжка...» Тимофія Михайловича, яка є предметним покажчиком до Нового Завіту (1580), «Псалтир з розслідуванням» (1598); книги літургійного характеру — «Часослов» (1598), «Требник» (1606); твори отців церкви — «Книга о постнічестві» Василя Великого (1594), «Маргарит» Іоана Златоуста (1595), букварі (1578, 1580-і рр., 1598); поетичні твори — «Хронологія» А.Римші (1581), «Лямент дому княжат Острозьких...» (1603); полемічні твори — «Ключ царства

небесного...» Г.Смотрицького (1587), «Отпис на лист... Іпатія Володимирського і Берестейського єпископа» (1598), «Апокрисис» Христофора Філалета (1598—1599) та інші.

Найбільш цінним виданням серед вищевказаних стала Острозька Біблія, що побачила світ у 1581 р. Хоча це досить велике за обсягом видання, однак завдяки майстерності набору та застосуванню дрібного шрифту книга не видається масивною. Вона надрукована форматом у аркуш, двома шпальтами, в два кольори й містить 1256 сторінок. На повній сторінці міститься 50 рядків. При друкуванні Біблії використовувалося 6 різних за розміром та графікою шрифтів (4 кириличні та 2 грецькі), спеціально виготовлених для цієї книги.

В Острозі вдалося зібрати різноманітні списки біблійних книг. Серед них особливі надії покладалися на отриманий з великими труднощами в царя Івана Грозного рукопис, т. зв. Геннадіївської Біблії. Цей рукопис зробили під керівництвом новгородського архієпископа Геннадія в 1499 р., й він був відносно повним зібранням біблійних книг. У літературі можна зустріти думку, що в основі Острозької Біблії лежить саме Геннадіївська Біблія. Насправді це далеко не так. У Геннадіївській Біблії було чимало неточностей та помилок, які не залишилися непоміченими острозькими книжниками. Останні використовували різноманітні церковнослов'янські біблійні тексти, частина з яких була отримана у південних слов'ян (болгар та сербів). Користувалися вони чеськими й польськими рукописами біблійних книг, а також протестантськими й католицькими виданнями.

Але в основу старозавітного тексту Острозької Біблії була покладена «Септуагінта» — грецький переклад із старовірської, здійснений ще в елліністичному Єгипті (III ст. до Р.Х.). Всі зібрані старовірські біблійні тексти порівнювалися й коректувалися відповідно до «Септуагінти». Цей момент викликав критику з боку окремих дослідників, наприклад Івана Огієнка. Адже між грецькою «Септуагінтою» і єврейським старозавітним текстом є певні розходження. Та все ж треба враховувати, що в той час авторитет «Септуагінти» в православному світі був надзвичайно високим, а сама вона трактувалася як богонатхненне джерело. Тому зрозуміло, чому ж острозькі книжники звернулися до неї.

Аналіз мови Острозької Біблії дає підстави зробити висновок про те, що окремі її книги перекладалися з текстів різних часів, виконаних у багатьох країнах. Широко використовувалися південнослов'янські списки, що відобразилося на правописі та мові перекладу. Деякі книги Острозької Біблії були перекладені безпосередньо з «Септуагінти». А книгу Єздри, якої не було в грецькому тексті, переклали безпосередньо з «Вульгати» — латиномовного перекладу Біблії. Загалом острозькі книжники виконали величезну текстологічну роботу.

Хоча на кінець XVI ст. існувала певна традиція перекладу Священного писання українською розмовною мовою (Пересопницьке євангеліє та ін.), однак у Острозі при виданні Біблії використовувалася церковнослов'янська мова. Це було викликано рядом обставин. У той час насичення православно-слов'янського культурного простору біблійною і богослужбовою літературою не було ще достатньо великим.

Досвід Заходу показав, що перша друкована література виходила сакральною (латинською) мовою. І лише тоді, коли відбулося відповідне насичення такою літературою, почали з'являтися друковані переклади біблійних книг простонародними мовами. У тому сенсі видання біблійних книг «руською мовою» Ф.Скориною було явно передчасним. Також варто враховувати, що православна церква в східно- й південнослов'янських регіонах дуже боляче реагувала на зменшення сфери впливу церковнослов'янської мови. Це було викликано не лише консерватизмом цієї інституції. У той час православні зазнавали значного тиску з боку католиків, протестантів і мусульман. Причому наступ конфесійних противників вівся й на тлі використання церковнослов'янської мови. Треба мати на увазі й те, що церковнослов'янська мова, яка сформувалася лише в IX столітті, залишалася близькою та зрозумілою для багатьох слов'янських народів. До того ж, на той час не було якісних перекладів біблійних книг народними слов'янськими мовами.

Церковнослов'янська мова Острозької Біблії була далеко не останнім фактором, завдяки якому ця книга вийшла далеко за межі України. Її наклад для того часу був досить великий (орієнтовно 1500 примірників). До нашого часу дійшло майже 300 екземплярів, які зберігаються не лише в бібліотеках України, але й у Росії, Білорусі, Польщі, Литві та Великій Британії.

Острозька Біблія завдяки високій якості перекладів довгий час не мала конкурентів у православно-слов'янському світі й фактично стала канонічним текстом. Коли московський цар Олексій Михайлович задумав видати Біблію, звірену з грецьким текстом, московські книжники із цим завданням не впоралися. Тому було вирішено перевидати Острозьку Біблію, виправивши деякі орфографічні помилки й змінивши українські наголоси на російські. Навіть передмову до цього видання Біблії склали на зразок Острозької, замінивши вислови «народ руський» на «народ всеросійський». Так з'явилася Московська Біблія 1663 р., яка в Росії отримала назву «первопечатной». Тут цей текст використовували без змін до 1712 р., коли Петро I наказав його виправити у відповідності до грецького тексту вихідцю з України, волинянину Феофілакту Лопатинському. Виправлена цим книжником Біблія так і не була надрукована. Потім уже цариця Єлизавета Петрівна залучила до правки двох викладачів Києво-Могилянської академії Варлаама Лашевського й Гедеона Слонімського. Виправлений ними текст був затверджений синодом Російської православної церкви.

Так з'явилася Єлизаветівська Біблія 1751 року, в основі якої все ж таки лежав острозький текст. Ця Біблія стала канонічною для православних й практично без змін передруковується до сьогоднішнього дня. Таким чином, текст Острозької Біблії (хай навіть із деякими змінами) продовжує й сьогодні служити православному світові.

ЄВАНГЕЛІСТ ЛУКА. ГРАВЮРУ ВМІЩЕНО У ЛЬВІВСЬКОМУ «АПОСТОЛІ», ВИДАНОМУ В 1574 РОЦІ У ДРУКАРНІ ІВАНА ФЕДОРОВА. ЯК ТВЕРДИТЬ ДИРЕКТОР ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ СТАРОВИННОЇ КНИГИ ЛАРИСА СПАСЬКА, МОЖЛИВО, ЦЕ ПОРТРЕТ ІВАНА ФЕДОРОВА

У Львові, на розі вулиць Краківської та Вірменської, де тепер розташований дитячий майданчик, як свідчать історики, була колись друкарня Івана Федорова. Під облаштування нової друкарні в так званій Кулганівській кам'яниці Федоров позичив великі кошти, однак повернути борг не зміг — смерть обірвала всі сподівання. Спадком для старшого сина, якого знали в місті як Івана Друкаревича, стали лише батькові боргові зобов'язання — півтори тисячі золотих та опіка над малолітніми дітьми Федорова від другого шлюбу. У Львові першодрукар оженився вдруге. Хворий на сухоти Друкаревич не зміг вчасно віддати гроші, потрапив до боргової ями та рівно через рік після смерті батька пішов у вічність теж.

пішов у вічність теж.

В Онуфрієвському монастирі, де також працював Іван Федоров, в одній з ніш знайдено останки, що належать Івану Федорову та його синові. Принаймні, так довгий час вважалося.

Тепер виникла потреба повторити так звану експертизу на час. Якщо поховання буде віднесене до кінця XVI століття, — це стане ще одним підтвердженням, що знайдені залишки належать саме першодрукареві.

Сьогодні кістки зберігаються в музеї старовинної книги, й можна із сумом сказати, що не дуже щасливий за життя Іван Федоров і по смерті не знайшов спокою. Хіба що безсмертна

душа його знає, що високо пошанований він громадою України за безцінний внесок у розвиток української культури як людина, що першою на цих теренах надрукувала «Апостол», «Біблію», «Новий завіт», «Псалтир», «Євангеліє учительне». Галичани, які віддають належне діяльності першодрукаря, навіть пишуть у своїх статтях та наукових розвідках — Федоров або Федорович, як він підписувався в Україні, ніби визнаючи, що його коріння у Львові проросло глибоко.

Це, без сумніву, була надзвичайна людина, не лише друкар, майстер ливарної справи, а й видавець-учений. Він був освіченою людиною, говорив кількома мовами, багато подорожував. Усі його післямови свідчать про те, що мав Федоров глибокі знання середньовічної літератури. Про це говорять численні цитування, зокрема Златоуста, Василя Великого, Іоанна Дамаскіна, те, як трактує він історичні постаті та події. До речі, якість виданих ним книг була теж дуже високою, навіть вищою за деякі європейські взірці того часу. Що цікаво: він дуже сильно відчував своє покликання, і жодні випробування не могли його збити з обраного шляху. «Та не личило мені з оралом чи сівбою собі віку вкорочувати, бо замість плуга я володію майстерністю знарядь праці руками, а замість житніх зерен повинен розсівати по світові зерна духовні й усім, як належить, роздавати цю духовну поживу... І дійшов я до богоспасенного міста, що називається Львів, і все, що по дорозі мене спіткало, я мав за ніщо, — щоб лише тільки осягнути свого Христа».

В друкарській справі Іван Федоров виявив надзвичайні здібності. Він був майстром, що називається, на всі руки: й вирізав пунсони, й ливарником був (відливав літери), й складачем, друкарем і навіть майстром — тобто долучився до створення гармат. Його «Апостол» — одне з вищих досягнень поліграфічної майстерності XVI століття. Цей твір був зразком для учнів та послідовників Федорова, і твори багатьох майстрів наступної епохи носять його явний вплив. Дуже довго його ніхто не міг перевершити. І багатьох дивувала техніка, коли, друкуючи книгу, він робив один набір і два відбитки. А працював він на теренах нинішньої Росії, Білорусі, України, Польщі.

Нещодавно на будівлі Онуфрієвського монастиря з'явилася пам'ятна меморіальна дошка першодрукареві. Здійснено це за фінансової підтримки уряду Москви та Фонду ім. Юрія Долгорукого.

Заплановано, щоб відомий український вчений Сергій Горбенко дослідив череп і, як він вже багато разів робив у складних випадках із черепами відомих особистостей, відтворив обличчя за залишками, знайденими в Онуфрієвському монастирі. Адже взагалі немає прижиттєвого портрета Івана Федорова.

Дуже позитивним є те, що після 11-річного мовчання відновлюються так звані «Федоровські семінари»: до 1993 року їх було проведено одинадцять. Як завжди, темою міжнародної конференції буде стародрукована книга, давні рукописи. Учасниками «семінарів» стануть дослідники з України, Росії, Білорусі, Польщі, Румунії, Болгарії...

Людам, що приїдуть до Львова з різних країн, напевно захочеться схилити голову біля поховання Івана Федорова... 420 років тому його поховали на цвинтарі Онуфрієвського монастиря, де була розташована одна з перших у Львові друкарень. На могилі першодрукаря братчики Ставропігії поклали кам'яну плиту двометрової довжини. На ній рукою невідомого майстра був вирізаний друкарський знак, а під ним підпис: «Друкар книг перед тим небачених».

В кінці XVIII століття за наказом цесаря Йосифа II кладовище закрили, а надгробні плити, як і плита над могилою Федорова, були сховані в інтер'єрі та стінах церкви. Восени 1883 року в церкві знову робили ремонт. На жаль, багато чого було пошкоджено. З того часу плита зникла, хоча стосовно неї висловлювались різні версії... Але ченці перепоховали останки Івана Федорова та його сина в самій церкві, а оскільки вважали доробок цієї людини гідним пам'яті та вшанування, поклали їх біля вівтаря Богородиці. В 1975 році під час археологічних

досліджень поховання було віднайдене і з часом перенесене до музею. І було б логічно й правильно повернути останки на місце поховання. Наскільки ж продовжиться посмертне поневіряння Івана Федорова, ще невідомо, але дуже хочеться, щоб якнайшвидше воно скінчилося.

Колись сам Федоров, ніби пророкуючи свою долю, написав: «Як Апостол хвалиться горем! — Бо горе спричиняє терпіння, терпіння — надію, а надія не обмане...»

Перша друкована книга українця

Як відомо, в середині XV століття **Йоганн Гутенберг** сконструював перший в Європі друкарський станок; книгодрукування швидко поширилося у західних країнах, стало одним із могутніх чинників епохи Просвітництва. До Східної Європи друкарський станок прийшов через більш як 100 років; так, у Москві першу книгу було надруковано 1563 року; в ті самі часи працювала Острозька друкарня.

Книгодрукарі — то справжні подвижники вітчизняної культури, особливо середньовічної. Саме завдяки їхнім зусиллям в українській землі ніколи не гаснуло світло науки й освіти, завжди, навіть у найважчі часи, підтримувався потяг до знань.

Мало відомо, однак, що задовго до цього і невдовзі після винаходу Гутенберга в Римі була надрукована книга (на латині) під назвою «Прогностичні міркування щодо поточного 1483 року магістра Георгія Дрогобича з Русі, доктора філософії і медицини». Це була перша друкована книга українського автора. На сьогодні у світі залишилося всього три примірники «Прогностичних міркувань...» (в Україні — жодного), які вже кілька століть циркулюють серед європейських раритетів і згадуються у каталогах першодруків. Так, у каталозі Мюнхенської антикварної фірми за 1896 рік написано: «Оця перша книжка автора з Русі, досі невідома, є вельми рідкісна, унікальна. Вона особливо важлива не тільки з огляду на автора, але також і за своїм змістом».

Хто ж то такий — «магістр Георгій Дрогобич із Русі, доктор філософії і медицини»? Чому саме в Італії надруковано його книгу? Про походження українського автора говорить його прізвище, а, вірніше, прізвисько — «Дрогобич». Невідомо, сам він узяв собі цей псевдонім, чи, скоріше, так його прозвали за кордоном — за назвою міста, звідки він приїхав. Бо в дійсності Георгій Дрогобич був Юрієм (Георгій, Єжі) Котермаком із міста Дрогобича, яке тоді входило до складу Польського королівства. Народився він 1450 року у родині ремісника Михайла Котермака; родина не була заможною і бідність переслідувала Юрія все життя. В одному з листів, вже будучи відомим вченим, він пише: «Багато міг би досягнути в науці, коли б не мусів турбуватися про найнеобхідніше. Від самої коліски все, чого я досягав, давалося мені тяжкою працею і турботами. Тепер, у розквіті молодості, я переносу все це легше, але жахає мене майбутнє... Що з того, що людина знає всі науки, коли вона бідна і знедолена?»

Юнак Юрій не захотів зайнятися батьківським ремеслом і «пішов у науку» — 1468 року поступив до Краківського університету. Серед старовинних рукописів університетської бібліотеки збереглася архівна «Книга промоцій», де є записи про присвоєння 1470 року Юрію з Дрогобича наукового ступеня бакалавра, а 1473 — магістра.

Після отримання ступеня магістра Юрій залишає Краків і їде до славетного Болонського університету, який тоді був одним із центрів європейського Відродження. Понад усе Дрогобича приваблювала медицина, але той час вимагав універсальності — спочатку він мав освоїти математику, філософію, досягти належного знання латинської та грецької мов, а також поезії, риторики. Неабияке значення надавалось астрономії-астрології, яка вважалася тісно пов'язаною із медициною.

Італійські джерела свідчать, що в 1481 — 1482 навчальному році Георгій Дрогобич з Русі став доктором філософії, а також був обраний студентами, згідно зі статутом, на посаду ректора

«Університету медиків і артистів». Цей заклад був одним із трьох університетів, які входили до складу Болонської, так званої «Генеральної» школи. Тоді ж Дрогобич отримав давно бажаний ступінь доктора медицини.

Його докторська дисертація з медицини була, судячи з назви, суто прикладною, лікарською: «Міркування про очищення сечі». В праці чимало астрології, як це було прийнято, хоча Дрогобич вважав вплив зірок не фатальним, невідворотним чинником здоров'я і лікування, а тільки показником сприятливого або несприятливого часу для тих чи інших лікарських заходів.

Тоді ж у Римі була надрукована вже згадана книга Дрогобича «Прогностичні міркування...» Це ціла тогочасна енциклопедія, в якій йдеться про небезпеку епідемій, про занесення до Риму численними мандрівниками пошесних хвороб та про заходи перестороги. Отцям міста Дрогобич радить відповідні раціональні заходи, а мешканцям — постійну пильність. У книзі подаються також його розрахунки календарів небесних явищ для різних географічних регіонів. Особливо цікаво, що у цій праці Юрій Дрогобич зробив першу в історії спробу визначити географічні координати деяких місць своєї далекої, але не забутої вітчизни — Галицької Русі, Поділля, Волощини, які тоді знаходилися чи не на краю Ойкумени.

Пізніше, починаючи з 1488 року, Дрогобич став професором Краківського університету і деканом медичного факультету. Він читав тут лекції з медицини, медичної астрології, викладав також східну філософію та поезію, знавцем яких був. На той час він вже мав титул королівського лікаря.

Поїздивши по далеких світах, засвоївши погляди і знання європейського Відродження, опанувавши кілька старих і нових мов, ставши, можливо, католиком, Юрій Котермак-Дрогобич не втратив відчуття приналежності до свого народу. Про це свідчить той відомий факт, що у Кракові він брав активну участь у підготовці до друку старослов'янських православних книг кирилицею, таких як «Осьмигласіє», «Часословець», «Тріодь цвітна» та ін. Відомо також, що серед учнів Дрогобича були хлопці як із Польщі (серед них — юнак Микола Коперник), так і з Галичини.

Помер Юрій Котермак у 44 роки (1494) у Кракові; там його і поховано. На закінчення наведемо його вірші з передмови до «Прогностичних міркувань...», вірші, дуже типові для людини Відродження з її безмежною вірою в Розум: «Простори неба для наших очей незбагненно великі, Розумом легко проте можемо їх осягнуть. Наслідки ми за причинами і навпаки пізнаємо: Так відкривається шлях, що веде в височінь...»

Наукове видання

Наукове книговидання

- засіб закріплення результатів наукових досліджень
- спосіб передачі знань від покоління до покоління, розповсюдження в часі і просторі
- спосіб взаємного інформування і спілкування учених

Для:

- привертання уваги і збудження інтересу до ходу і результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт;
- доведення результатів досліджень і розробок до зацікавлених науковців і фахівців;
- реклами результатів і стимулювання їх реалізації і впровадження;
- апробації результатів;
- закріплення пріоритету.

Адреса: діячі науки, які є не тільки споживачами наукової інформації, але і самі виступають в ролі її генераторів.

Особливість читацького сприйняття: як читач, учений не обмежується простим розумінням тексту, а стає активним співучасником творчого процесу, слідуючи за автором. Він аналізує зміст наукової книги, оцінюючи його, співвідносить з своєю позицією і щось знаходить безперечним, новим і значущим, щось сприймає, щось відкидає.

Читацькі групи наукової книги:

- крупні учені
- учені, які роблять в ній перші кроки
- фахівці, які використовують наукові результати для вирішення прикладних завдань.
- аспіранти, магістранти і студенти (при виконанні наукових робіт - дипломних, магістерських, кандидатських дисертацій, а також при освоєнні окремих учбових дисциплін)
- читачі, які не пов'язані з наукою і відносяться до інших сфер діяльності (суспільні науки).

Монографія - це наукове книжкове видання, що складається з одного твору, що містить повне і усестороннє дослідження однієї проблеми або теми, виконане одним або декількома авторами (виконавцями).

За своїм змістом монографія є фундаментальною науковою працею, в якій на основі всестороннього аналізу і широких повідомлень попередніх наукових робіт і крупних нових досліджень висловлюються досягнення в розробці наукової проблеми.

Збірка наукових праць - наукове книжкове видання, складене з творів, що містять дослідницькі матеріали (статті, повідомлення, реферати). Це результати дослідження зазвичай з окремих приватних питань - завершуючи результати досліджень, попередні або проміжні результати, а також дискусійні і інші матеріали, об'єднані, як правило, за тематичною ознакою.

Автореферат дисертації - реферат, складений автором дисертації - претендентом вченого ступеня; містить короткий виклад роботи, призначається для попереднього ознайомлення наукової громадськості з результатами досліджень, що виносяться на захист, отриманими при виконанні дисертації, видається вельми обмеженим тиражем і розсилається окремим ученим і організаціям за списком, затвердженим спеціалізованою радою, що прийняла дисертацію до захисту.

Тези доповідей наукової конференції - наукове видання у вигляді збірки, що складається з матеріалів попереднього характеру (рефератів, анотацій доповідей і/або повідомлень) і виданого до початку конференції. Це основні положення, думки, ідеї, що висуваються в доповіді. Призначення тез - попереднє ознайомлення учасників конференції з тематикою і основним змістом доповідей.

Матеріали конференції - разова збірка, що випускається за підсумками конференції (науковою, науково-практичною, науково-методичною і т.п.) і складений з доповідей, виступів, рішень конференції, її рекомендацій, звернень і інших матеріалів. Зміст: інформація, характер якої обумовлюється виглядом і тематичним профілем конференції і відображає наукові рішення, ідеї, концепції, погляди, сформовані в результаті опрацювань і досліджень на етапі підготовки до конференції і що пройшли на ній колективне обговорення і апробацію. Інформація відображає не тільки узгоджені точки зору і підходи, але і суперечливі, такі, що вимагають нових досліджень, пошуку нових рішень.

По структурі:

- серія (серійне видання)
- одностомне видання
- багатотомне видання
- зібрання творів
- вибрані твори.

Редактор повинен уміти сформувавши круг рецензентів і консультантів, до яких він міг би звертатися за інформацією про нові напрями в розвитку даної науки (достатньо кваліфіковані, об'єктивні, здатні оцінити придатність представленого рукопису до видання).

На формування репертуару наукової книги роблять вплив:

- її природа (планові дослідження, виконується за замовленням видавництва за ініціативою автора);
- ситуація в читацькому середовищі;
- наявність книг у сфері звернення, зокрема у продажу;
- фінансові, економічні і матеріальні можливості і умови (рентабельність видання).

Тематичний план - це програма, яка визначає основний зміст, напрям, об'єм і тимчасові показники роботи видавництва, склад авторів, редакторів, художників і інших видавничих фахівців, що беруть участь в створенні наукової книги.

У недалекому минулому підготовка і випуск наукового видання займали по декілька років. Нині цей процес триває всього декілька місяців.

Для прискорення випуску видання в світло потрібно прагнути до того, щоб від автора поступав оригінал твору, максимально відповідний по оформленню видавницькому. Для цього доцільно завчасно консультиувати авторів і забезпечувати їх редакційними рекомендаціями, як потрібно готувати оригінали, що здаються у видавництво.

Характер договору з автором:

- за планом науково-дослідних робіт (у службовому порядку) - договору між видавництвом і автором може не бути, угода між видавництвом і науково-дослідною установою, в якій працює автор;
- за особистою ініціативою автора - з ним може бути укладений договір на видання;
- за замовленням видавництва - укладає з автором договір-замовлення.

Науково-популярні видання

Сучасні засоби популяризації наукових знань: кіно, телебачення, радіо, періодичний друк, книжкові і журнальні видання.

Науково-популярне видання: містить відомості про теоретичні і/або експериментальні дослідження і призначено для популяризації і пропаганди основ і досягнень науки і техніки, культури і результатів прикладної діяльності серед широких мас читачів в доступній для них формі

Предмет - все, що має відношення до науки і наукових досліджень: результати наукових досліджень, наукову область, в якій проводяться (проведені) дослідження; об'єкт дослідження; наукову проблему (завдання), мету і метод дослідження; умови, в яких проводяться дослідження, і використовувані апаратура і матеріали; факти, складові основу дослідження

(науки), включаючи дані спостережень і експериментів, відкриття, винаходи, теорії, закони, гіпотези і ін.

Тематика: повинна визначатися потребами і завданнями суспільства, інтересами і попитом читачів. З цим пов'язано цільове призначення і функціональні властивості науково-популярних видань.

Науково-популярну книгу можна вважати і сприймати як джерело наукової інформації в **учбовому процесі**, при написанні курсових і дипломних робіт.

Адреса:

- широкі маси читачів
- учені і фахівці самих різних напрямів
- ті, хто вчиться, і ті, хто закінчив учбовий заклад
- від школяра до ученого.

Читачем науково-популярної книги є неспеціаліст (у якій-небудь області взагалі і зокрема в тій, з якою пов'язана тема книги).

Довідкові видання

Довідкове видання: видання, що містить короткі відомості наукового або прикладного характеру, розташовані в порядку, зручному для їх швидкого відшукування, не призначене для суцільного читання.

Різновиди: словники, довідники, енциклопедії. Багатотомні, універсальні, компактні, з вузькою цілеспрямованістю (путівник, проспект, каталог).

Довідкове видання може містити будь-яку інформацію (з тематики, наукового рівня матеріалу, способів викладу, об'єму і т.д.) і призначатися для будь-якої читацької категорії.

Функція: довідкова функція, призначені для отримання відомостей різноманітного характеру, підсумовують знання, накопичених наукою і практикою.

Завдання: дати відповіді на передбачувані питання потенційного читача. Читач отримує шукану відповідь (наводить довідку), звертаючись тим або іншим способом до конкретної ділянки видання. Відповіді характеризуються якостями необхідності, повноти, корисності, новизни інформації, що міститься в них.

Характерні:

- особливий відбір фактів, обумовлений необхідністю згортання інформації;
- особлива мова й стиль, лаконізм викладу;
- максимальна відкритість для пошуку потрібних відомостей,
- особлива структура з використанням засобів пошукової орієнтації.

Енциклопедія - це довідкове видання, що містить в узагальненому виді основні відомості по одній або всіх галузях знань і практичної діяльності, викладені у вигляді коротких статей, розташованих в алфавітному або систематичному порядку.

Завдання - у тексті запланованого обсягу представити читачеві систематизований звід знань по всім (універсальна енциклопедія) або по одній галузі знання (спеціалізована). Вимоги: стислість викладу, концентрація фактичного матеріалу, його точність.

Бувають: алфавітні або систематичні, систематично-алфавітні й алфавітно-систематичні.

Структурною одиницею основного тексту алфавітної енциклопедії є енциклопедична словникова стаття, що представляє собою відносно самостійний текст із заголовним словом і його поясненням.

Словникові видання

Словником називають довідкове видання, що містить упорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), постачених стосовними до них довідковими даними.

Функції (насамперед мовних) - інформативна (дозволяють найкоротшим шляхом прилучитися до знань),

- комунікативна (дають знання про словниковий состав рідної або чужої мови як про засіб спілкування)

- нормативна (фіксують значення слів, закріплюють яzikову норму).

По цільовому призначенню яzikові словники **підрозділяються** на наукові, нормативні, навчальні й популярні, термінологічні словники - на нормативні, навчальні й популярне

Структура: розчленоване розташування матеріалу: кожному слову або групі слів присвячується незалежний відрізок тексту, що становить словникову статтю. Словникова стаття є структурною одиницею словника, вона включає заголовне слово і його пояснення (визначення, тлумачення, еквіваленти на інших мовах і ін.).

Довідники

Довідником називають видання, що носить прикладний, практичний характер, що має систематичну структуру або побудоване за алфавітом заголовків статей. Довідник містить комплекс відомостей, що охоплюють певну галузь знання й (або) практичної діяльності й будується таким чином, щоб забезпечити зручність пошуку необхідних даних. Для довідників характерна чітко виражена прикладна, практична спрямованість.

Завдання - дати конкретну і по можливості вичерпну відповідь на поставлене питання; тому й питання повинно бути сформульоване максимально точно, лаконічно. Існують довідники, заголовками статей у яких служать прямі запитання.

Структура: найчастіше - систематичний принцип побудови матеріалу, що відповідає певній логічній системі. В основу логічної системи може бути покладений тематичний, хронологічний, топографічний або інший принцип. Застосовується в довідниках і алфавітна побудова, вона характерна для біографічних словників, каталогів, визначників, тобто видань, що містять велику кількість окремих, не зв'язаних один з одним статей. Структурною одиницею є довідкова стаття.

Навчальні видання

Навчальне видання - один з основних засобів навчання і є елементом навчального процесу (передбачає педагогічний вплив),

- відбиває певну область знання або сферу діяльності,

- формує інформаційну культуру (знання, навички, уміння, необхідні для участі в професійній діяльності й подальшому росту фахівця).

Функції: - комунікативна (показ зв'язків і відносини об'єктів і явищ у процесі розвитку, видозміни, взаємодії елементів дійсності);

- інформаційна (прилучає до результатів людської діяльності, передає тому, якого навчають, певний обсяг інформації);

- пізнавальна (освоєння системи знань, які повинні бути ранжирувані);

- розвиваюча (знання про культуру, виробництво, охорону навколишнього середовища, зростання здатностей);

- виховна (формування світогляду, побудова системи етичних і естетичних норм);

- організаційна (забезпечення послідовності вивчення й викладання дисциплін);
- систематизуюча (система знань і подань).

Різновиди: - програмно-методичні видання (навчальні плани й навчальні програми, зразкові, робітники),

- учбово-методичні (методичні вказівки, рекомендації),
- навчальні (підручники, навчальні посібники, конспекти й тексти лекцій),
- допоміжні видання (практикуми, збірники завдань і вправ, хрестоматії, книги для читання).

Програмно-методичні видання визначають мети й завдання, структуру, зміст дисциплін, обсяг матеріалу по окремих питаннях, послідовність їхнього розгляду. До програмно-методичних видань ставляться навчальні плани й навчальні програми. Вони призначені насамперед викладачам і методистам, що організують навчальний процес.

Навчальний план - документ, що регламентує навчальний процес. У ньому визначаються форми й види навчання, порядок, строки теоретичних, практичних і лабораторних занять, домашніх завдань, самостійних робіт, курсових і дипломних проєктів, форми й види контролю знань, час проведення іспитових іспитів, заліково-екзаменаційних сесій по дисциплінах.

Навчальні програми (типові, тимчасові, робочі) - видання, що визначають зміст і обсяг знань, умінь, навичок, якими необхідно опанувати за певний проміжок часу. У програмах відбитий зв'язок між дисциплінами, показані види навчальних занять, позначене коло літературних джерел, на підставі яких розроблений даний предмет.

Програмно-методичні матеріали управляють відповідною системою навчальної літератури.

Учбово-методичні видання - **методичні вказівки**, методичні керівництва, що містять матеріали за методикою викладання навчальної дисципліни, вивчення курсу, виконання контрольних робіт, курсових і дипломних проєктів у вузах, по організації самостійної роботи студентів. Ці матеріали містять методику оволодіння дисциплінами й виконання завдань, методику дипломного й курсового проєктування, підготовки контрольних робіт. Вони організують роботу тих, яких навчають, і викладачів у процесі вивчення дисципліни.

Підручник - основне навчальне видання по дисципліні. Містить насамперед базові знання предмета. Включають апробовані дані й відомості, розкриває методичні аспекти одержання знань у тій або іншій області, дає характеристику найважливіших процесів і явищ, що становлять «школу» даної дисципліни. Матеріал організований таким чином, щоб той, якого навчають, мав можливість самостійно освоїти зміст викладу. Виклад повинне бути послідовно, системно, логічно обґрунтовано, причому характеристики процесів і явищ повинні бути цілісні, орієнтуватися на конкретні категорії тих, яких навчають.

Підручник створюється з урахуванням специфіки рівня знань і можливості сприйняття інформації тим, яких навчають. Дане видання дає повне подання про навчальну дисципліну.

Обсяг і структура підручника визначаються відповідною навчальною програмою, що підручник охоплює цілком.

Зміст підручника відбиває певну систему знань, що становлять основне ядро відомостей по даній науці, сфері діяльності, галузі або їхньому розділу (напряму). Крім того, підручник включає характеристику методів одержання й використання знань у даній області, а також методологічні підстави, що визначають базові закони й закономірності функціонування й розвитку відбитої в підручнику діяльності або області знання, ключові проблеми й найважливіші тенденції розвитку даної науки, сфери діяльності або їх роздязнула (напряму). Теоретичні й технічні питання розглядаються у взаємозв'язки, характеристики знань і їхніх використань представляються послідовно, у взаємодії.

По змісту розрізняють загальні й спеціальні підручники. **Загальні** підручники містять фундаментальні знання гуманітарного, природничо-наукового, технічного характеру, що

становлять основу інформаційної культури. **Спеціальні** підручники містять професійні знання по профілю кожної спеціальності.

Вузівський підручник по характері інформації зближається з науковою монографією, тому що логіка навчального предмета відповідає, як правило, логіці науки, методи викладу й система термінів відповідають традиціям науки. У той же час відбір інформації відрізняє підручник від монографії: у нього включається не оригінальний, а вже апробований матеріал.

Методика викладу матеріалу й методичний апарат дають можливість самостійно опанувати змістом підручника. Комплекс підручників вузу по загальних і спеціальних дисциплінах дає необхідний обсяг знань, потрібних фахівцеві відповідного профілю діяльності.

Навчальний посібник випускається на додаток до підручника. Воно відповідає програмі навчального курсу в цілому або її розділі й містить в основному новий матеріал за курсом, розширюючи фундаментальні знання, включені в підручник. Зміст навчального посібника в більшій мері, чим зміст підручника, відбиває актуальні проблеми й тенденції розвитку галузі.

У навчальний посібник можна включати спірні проблеми, демонструючи різні точки зору на проблему. Читацька адреса посібника вужче, ніж читацька адреса підручника. Навчальні посібники призначені для розширення, поглиблення й кращого засвоєння знань, передбачених навчальними програмами й викладеними в підручнику. Крім того, навчальні посібники випускають по новим курсам.

Курс лекцій включає лекції одного автора по дисципліні або взаємозалежні між собою лекції декількох авторів по декількох питаннях однієї дисципліни. Курс лекцій є доповненням до підручника й викладає в основному новий оригінальний матеріал. Лекції створюються на базі прочитаного матеріалу. Курс лекцій - авторська робота, що розкриває конкретні проблеми, що ставить спірні питання, що відбиває власну позицію автора.

Конспект лекцій включає основні положення лекційного курсу. Готується по новій дисципліні або на додаток до підручника. Як правило, у ньому розглядають нові проблеми, розкривають альтернативні рішення, характеризують оригінальні напрямки розвитку галузі.

Практикуми - збірники завдань, вправ і контрольних робіт, посібника, посібника із проведення лабораторних, практичних, домашніх робіт, завдання для проведення практичних занять, посібника, посібника з виконання курсових і дипломних проектів (робіт), щоденники спостережень.

Практикуми спрямовані на закріплення знань і вмінь, на формування навичок практичної роботи, на оволодіння формами й методами пізнання, використовуваними в даній сфері. Зміст практикуму відбиває основні аспекти навчального курсу, повторюючи теоретичні й практичні питання для детального їхнього розгляду й закріплення. Практикуми можуть складатися тільки з одних питань і завдань, включати додатково методичні вказівки по їхньому виконанню або матеріали, що роз'яснюють найбільш складні питання.

Програмований практикум призначений для самостійного вивчення предмета й самостійного контролю засвоєння тим, яких навчають, матеріалу. Невеликі частини матеріалу в такому практикумі завершуються питаннями й завданнями, що дають можливість проконтролювати ступінь засвоєння пройденого.

Хрестоматія - збірник текстів, що ілюструють зміст підручника. У хрестоматію включають документи, літературні твори й фрагменти з них, а також методичні вказівки, що роз'яснюють тексти, що зв'язують їх з питаннями навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації

Література

1. Словарь-справочник автора / Под ред. А.Э.Мильчина. –М.:Книга. –1979. – 302 с.
2. Энциклопедия книжного дела / Ю.Ф. Майсурадзе, А.Э. Мильчин, Э.В. Гаврилов и др. - М.: Юристъ, 1998. - 536 с.

Завдання

1. Вивчити теоретичні відомості.
2. Оформити протокол лабораторної роботи з висновками та підготуватись до відповіді на контрольні питання.

Контрольні питання

1. Коли з'явилося перше друковане видання?
2. Перше друковане видання українського автора.
3. Життя Івана Федорова як першодрукаря.
4. Історія «Острозької біблії».
5. Життєвий шлях першого українського автора друкованого видання.
6. Мета викладання дисципліни «Технологія поліграфічного виробництва»?
7. Основні завдання вивчення дисципліни «Технологія поліграфічного виробництва»?
8. Що повинен знати та вміти студент після вивчення дисципліни «Технологія поліграфічного виробництва»?
9. Дайте визначення редакційно-видавничого процесу.
10. Назвіть етапи РВП.
11. Складові частини підготовчого етапу РВП.
12. Що таке апарат видання?
13. Хто бере участь у підготовці видання?
14. Назвіть основні обов'язки редактора.
15. Що являє собою авторський договір?
16. Що таке концепція видання?
17. Перерахуйте ознаки моделі видання.
18. Функціональне призначення видання.
19. Що таке характер інформації видання?
20. Призначення наукового книговидання.
21. Назвіть читацькі групи наукової книги.
22. Дайте визначення монографії.
23. Що таке збірка наукових праць?
24. Що таке автореферат дисертації?
25. Що містять тези доповідей наукової конференції?
26. Що таке матеріали конференції?
27. Як по структурі розподіляються наукові видання?
28. Які чинники впливають на формування репертуару наукової книги?
29. Що таке тематичний план?
30. Що таке науково-популярні видання?
31. Предмет та тематика науково-популярні видання
32. Дайте визначення довідковому виданню та назвіть їх різновиди.

33. Назвіть функції та завдання довідкових видань.
34. Що таке енциклопедія та її завдання?
35. Що таке словник та його функції?
36. Опишіть структуру словників.
37. Дайте визначення довідника.
38. Назвіть завдання довідників та опишіть їх структуру.
39. Дайте визначення навчального видання.
40. Які функції навчального видання?
41. Які існують різновиди навчальних видань?
42. Дайте характеристику навчальному плану.
43. Дайте визначення навчальній програмі.
44. Що таке методичні вказівки?
45. Дайте характеристику підручнику.
46. Як розподіляються по змісту підручники?
47. Що таке вузівський підручник та чим він відрізняється від монографії?
48. Дайте характеристику навчальному посібнику.
49. Дайте характеристику курсу лекцій та конспекту лекцій.
50. Що таке практикуми?
51. Для чого призначений програмований практикум?
52. Дайте визначення хрестоматії.